

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Philip McCann

Αστική και περιφερειακή
οικονομική

Επιμέλεια: Ελένη Λουρή-Δενδρινού
Μετάφραση: Πέτρος Ρυλμόν
Αθήνα 2002,
Εκδόσεις Κριτική, σ. 426

Η διερεύνηση του μεγέθους και της εξέλιξης των περιφερειακών ανισοτήτων μιας χώρας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από πλευράς κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας του πληθυσμού της. Στην Ελλάδα η αναγνώριση του προβλήματος, κυρίως μετά τη δεκαετία του '60, οδήγησε στη μετονομασία όλων των αναπτυξιακών προγραμμάτων σε «προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης» και στην καθιέρωση ως βασικού άξονα των ασκούμενων πολιτικών την αποκέντρωση του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), με παράλληλη επίτευξη ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης σε όλες τις περιφέρειες.

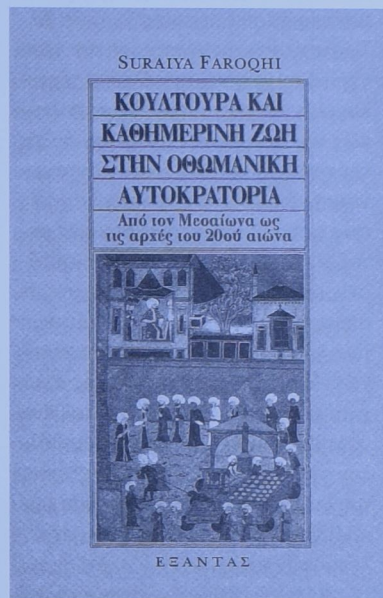
Παρά τη διάθεση σημαντικών οικονομικών πόρων για την ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας, οι εξελίξεις δεν οδήγησαν στα επιθυμητά αποτελέσματα και οι «ελκτικές δυνάμεις» των δύο μεγάλων αστικών κέντρων αποδείχθηκαν ισχυρότερες της ασκούμενης αποκεντρωτικής πολιτικής. Το αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων είναι σήμερα η χώρα να έχει συγκεντρώσει περίπου το 50% του πληθυσμού στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ οι δύο αυτές πόλεις με το ευρύτερο οικονομικό τους περιβάλλον συγκεντρώνουν το 55-60% της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας της χώρας.

Ακόμη, οι εξελίξεις και το μέγεθος των αστικών και πληθυσμιακών συγκεντρώσεων της υπόλοιπης χώρας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι περιφερειακές ανισότητες στα επίπεδα ανάπτυξης, τόσο εντός όσο και μεταξύ των περιφερειών, διαχρονικά τείνουν να διευρύνονται. Πολλές περιοχές της χώρας παρουσιάζουν δημογραφική στασιμότητα ή μείωση, δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης των οικονομικά ισχυρότερων περιφερειών, αν και οι διατιθέμενοι φυσικοί πόροι είναι ικανοποιητικοί, ενώ εμφανίζεται υποβάθμιση της κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας.

Τα προαναφερθέντα αναδεικνύουν τη σημασία που έχει ο κλάδος της αστικής και περιφερειακής οικονομικής για τη χώρα μας. Συνεπώς, κάθε ακαδημαϊκό σύγγραμμα ή επιστημονική έρευνα που αναφέρεται στο εν λόγω επιστημονικό πεδίο είναι ευπρόσδεκτο. Για το λόγο αυτόν εκφράζουμε κατ' αρχάς την ικανοποίηση για την έκδοση στα ελληνικά του βιβλίου του McCann *Αστική και περιφερειακή οικονομική*, αφού εμπλουτίζει την υπάρχουσα βιβλιογραφία και παρέχει σημαντικά «εργαλεία» ανάλυσης σε κάθε επιστήμονα ή ερευνητή, ενώ αυξάνονται τα διδακτικά μέσα κάθε ακαδημαϊκού δασκάλου. Η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου ανήκει στην κ. Ελένη Λουρή-Δενδρινού, καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ η απόδοση του κειμένου στα ελληνικά είναι πολύ καλή.

Το βιβλίο περιέχει επτά αυτοτελή κεφάλαια, ενώ κάθε κεφάλαιο είναι δυνατόν να μελετηθεί ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα, παρά τη νοηματική τους συνέχεια. Το βιβλίο αντλεί το περιεχόμενό του από ένα πλήθος κλασικών συγγραμμάτων, αλλά κυρίως από τα σημαντικότερα πρόσφατα δημοσιευθέντα άρθρα του επιστημονικού χώρου στον οποίο ανήκει. Αυτό προσδίδει ιδιαίτερη αξία στο βιβλίο, αφού παρέχει στο φοιτητή ή τον ερευνητή τη δυνατότητα ανεύρεσης σε αυτό των πρόσφατων θεωρη-

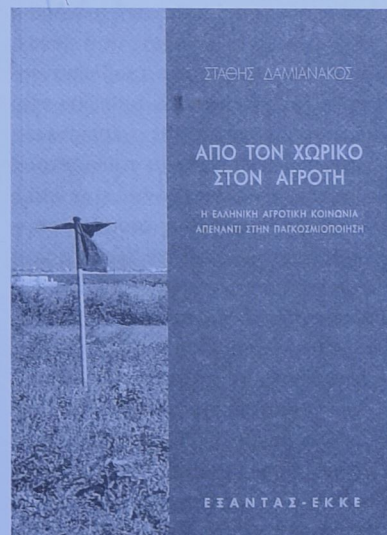
ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της καθημερινής ζωής και κουλτούρας των αστικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

*

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΣΤΑΘΗΣ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΣ
Από τον χωρικό στον αγρότη
Η ελληνική αγροτική οικονομία
απέναντι στην παγκοσμιοποίηση

τικών προσεγγίσεων και υποδείγματων ποσοτικής ανάλυσης της αστικής και περιφερειακής οικονομικής. Άλλωστε η συνεχής ενοποίηση του γεωγραφικού χώρου, αποτέλεσμα τεχνολογικών επιτευγμάτων ή των πολιτικών και θεσμικών εξελίξεων, αυξάνει τον χωρικό οικονομικό ανταγωνισμό, δημιουργεί νέες δυναμικές στις αστικές και περιφερειακές μεταβολές και προσθέτει νέες διαστάσεις στο πρόβλημα της επιτυχούς άσκησης πολιτικών για την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. Επομένως, η άσκηση της αναγκαίας οικονομικής πολιτικής σε ένα μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον, τουλάχιστον ως προς τη χωρική του διάσταση, απαιτεί τη γνώση των πρόσφατων ερευνών και των αποτελεσμάτων τους.

Ας προχωρήσουμε σε μια συνοπτική περιγραφή του περιεχομένου του βιβλίου. Τα τρία πρώτα κεφάλαια αναλύουν τα χωρικά οικονομικά προβλήματα ακολουθώντας μια μικροοικονομική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνουν τις θεωρίες και τα υποδείγματα που μελετούν την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων, αναφέρονται στη χωρική κατανομή των δραστηριοτήτων αναλύοντας τις οικονομικές συνιστώσες του προβλήματος και περιγράφουν τη διάρθρωση της αστικής οικονομίας, τις σχέσεις γεωγραφικών θέσεων και τιμών ενοικίου γης και αναφέρονται στα υποδείγματα προσφοράς ενοικίου επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Τα κεφάλαια αυτά περιλαμβάνουν όλα τα κλασικά υποδείγματα, καθώς και τα τελευταία υποδείγματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και εκείνα της «νέας οικονομικής γεωγραφίας».

Θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε, τόσο για τα κεφάλαια αυτά όσο και για τα επόμενα, τη χρησιμότητα των ποσοτικών αναλύσεων που ακολουθούν στα παραστήματα για την καλύτερη κατανόηση των θεωριών κάθε κεφαλαίου. Εκτιμούμε όμως ότι σε πολλές περιπτώσεις η παρουσίαση των ποσοτικών αναλύσεων

είναι πολύ συνοπτική και δεν ακολουθείται μια «βήμα προς βήμα» ανάλυσή τους, δεν έχουν καλή σύνδεση με το κεφάλαιο στο οποίο ανήκουν και δεν δίνονται όλες οι απαραίτητες επεξηγήσεις για την υπολογιστική διαδικασία που ακολουθείται. Αυτό τα καθιστά δυσνόητα για τους φοιτητές ή όσους ερευνητές δεν έχουν το αναγκαίο υπόβαθρο και περιορίζει τη χρησιμότητά τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια ανάλυση της σημασίας της παραγωγικής εξειδίκευσης κάθε περιφέρειας στην οικονομική της ανάπτυξη και μελετάται η συμβολή του βαθμού της χωρικής αλληλεξάρτησης των τοπικών επιχειρήσεων στις οικονομικές μεταβολές κάθε περιοχής. Ακολουθεί η εξέταση και ο υπολογισμός των περιφερειακών πολλαπλασιαστών με τη χρήση του υποδείγματος της οικονομικής βάσης, του κεϋνσιανού υποδείγματος και του υποδείγματος εισροών-εκροών. Ακόμη, περιγράφεται η κατασκευή περιφερειακών υποδείγματων εισροών-εκροών με προσεγγιστικές μεθόδους, όπως με τη χρήση των δεικτών τοπικής εξειδίκευσης ή την προσαρμογή των εθνικών πινάκων.

Το πέμπτο κεφάλαιο, ακολουθώντας κυρίως μακροοικονομικές προσεγγίσεις αναφέρεται στην περιφερειακή αγορά εργασίας, μελετά την εργασία ως χωρικό φαινόμενο και αναλύει τις μεταβολές στις αμοιβές εργασίας μιας περιοχής ύστερα από αλλαγές στην προσφορά και τη ζήτηση. Επίσης, ασχολείται με τη διαπεριφερειακή μετανάστευση εργατικού δυναμικού και τις επιδράσεις της στην ισορροπία της αγοράς εργασίας, ζήτημα που αποτελεί ένα από τα σύγχρονα προβλήματα των ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών.

Το έκτο κεφάλαιο ασχολείται με τις προσεγγίσεις περιφερειακής ανάπτυξης και μεγέθυνσης. Το θέμα αυτό εξετάζεται σε πολύ στενό και καθαρά οικονομικό πλαίσιο, και το κεφάλαιο περιλαμβάνει τις δύο βασικές προσεγγίσεις, τη νεοκλασική και την κεϋνσιανή, χωρίς να επεκτείνεται σε

γενικότερες θεωρίες και υποδείγματα της περιφερειακής ανάπτυξης. Υποθέτουμε ότι ο αναγνώστης θα προσδοκούσε μια ευρύτερη αναφορά στο ονομαζόμενο «περιφερειακό πρόβλημα» και μια αναλυτικότερη παρουσίαση προσεγγίσεων που αναφέρονται σε αυτό, δεδομένου ότι οι όποιες αναφορές περιλήφθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια δεν καλύπτουν επαρκώς το θέμα. Εκτιμούμε ότι μια διεύρυνση του κεφαλαίου ήταν απαραίτητη για την ολοκληρωμένη παρουσίαση του θέματος αυτού.

Αντικείμενο του τελευταίου κεφαλαίου είναι η περιγραφή των πολιτικών που αποσκοπούν στην αστική και περιφερειακή ανάπτυξη και η ανάλυση των περιφερειακών μεταβολών που προκαλούνται από την εφαρμογή τους. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα περιγράφονται οι πολιτικές δημιουργίας αστικών ζωνών, αστικής ανάπτυξης, πολιτικές επιστροφής ευπόρων κοινωνικών τάξεων προς τα κέντρα των πόλεων και πολιτικές δημιουργίας αστικών ζωνών πρασίνου. Στη δεύτερη ενότητα γίνεται μια συνοπτική αναφορά στις επιπτώσεις της περιφερειακής πολιτικής, κυρίως υπό μια μακροοικονομική θεώρηση. Η ενότητα αυτή κρίνουμε ότι απαιτούσε περαιτέρω διεύρυνση, ώστε να περιλάβει βασικά ζητήματα μέσω και εφαρμογής της περιφερειακής πολιτικής.

Στο βιβλίο προσφέρεται ενιαία προσέγγιση της αστικής και περιφερειακής οικονομικής, αιτιολογώντας την επιλογή αυτή με το επιχείρημα ότι δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη της καλύτερης κατανόησης των σχέσεων οικονομίας και γεωγραφίας. Παρά το γεγονός ότι τα όρια ανάμεσα στην αστική και την περιφερειακή οικονομική δεν είναι σαφή και διακριτά, δεδομένου ότι υπάρχει ένα αλληλοκαλυπτόμενο πεδίο ανάμεσα στις δύο επιστήμες, εκτιμούμε ότι συνολικά τα θέματα που αφορούν την αστική οικονομική δεν έχουν το εύρος που πρέπει.

Η έκδοση στα ελληνικά του βιβλίου του McCann έχει δύο πλεονε-

κήματα. Το πρώτο πλεονέκτημα σχετίζεται με την περίοδο κατά την οποία εκδίδεται. Στην περίοδο αυτή το επιστημονικό, κοινωνικό και πολιτικό ενδιαφέρον για τα ζητήματα αστικής και περιφερειακής οικονομικής παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένο, ενώ τα προβλήματα των περιφερειακών ανισοτήτων περιέχονται άμεσα ή έμμεσα στον σύγχρονο πολιτικό λόγο. Επίσης, η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται με την περιφερειακή ανάπτυξη, και η αποτελεσματικότητα της ασκούμενης περιφερειακής πολιτικής απασχολεί όλο και περισσότερο την Πολιτεία.

Δεύτερον, έρχεται στην ελληνική αγορά, η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντίστοιχων συγγραμμάτων, και συνεπώς καλύπτει ένα υπάρχον κενό στη σχετική βιβλιογραφία. Η ζήτηση για ανάλογο επιπέδο και περιεχομένου συγγράμματα έχει αυξηθεί την τελευταία 10ετία, ως αποτέλεσμα του μεγάλου επιστημονικού και ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Τα μαθήματα που σχετίζονται με την περιφερειακή και την αστική ανάπτυξη διδάσκονται πλέον σε πολλά οικονομικά τμήματα των ελληνικών πανεπιστημίων, στα τμήματα της αρχιτεκτονικής και στα τμήματα γεωγραφίας, ενώ λειτουργούν πλέον τμήματα στα ελληνικά πανεπιστήμια που έχουν ως βασικό τους τομέα τη χωροταξία και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η συνεισφορά του βιβλίου στην αστική και περιφερειακή οικονομική ανάλυση είναι ουσιαστική. Ανεξάρτητα από τις όποιες ελλείψεις προαναφέρθηκαν ή είναι δυνατόν να παρατηρήσει ο αναγνώστης, το βιβλίο του McCann είναι πολύ χρήσιμο βοήθημα για το φοιτητή ή τον ερευνητή της αστικής και περιφερειακής πολιτικής και εμπλουτίζει σημαντικά την ελληνική βιβλιογραφία στον εν λόγω επιστημονικό χώρο.

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΟΛΥΖΟΣ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Peter Dicken

Global Shift: Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century

Sage Publications, London, 2003
(4th edition)

Στα μέσα του 2003 κυκλοφόρησε το βιβλίο *Παγκόσμια μεταλλαγή: ανασηματίζοντας τον παγκόσμιο οικονομικό χάρτη στον 21ο αιώνα*. Συγγραφέας είναι ο γνωστός οικονομικός γεωγράφος, ομότιμος πλέον καθηγητής του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Manchester Peter Dicken. Πρόκειται για την τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση ενός βιβλίου που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1986.

Ο συγγραφέας επιχειρεί να αναδείξει τις διαδικασίες που ευρίσκονται σε εξέλιξη και διαμορφώνουν την παγκόσμια οικονομία και να εκτιμήσει τις επιπτώσεις τους στους ανθρώπους και τους τόπους.

Οι διαδοχικές εκδόσεις του βιβλίου, που έχουν προκύψει από εκτεταμένη αναθεώρηση, συμπλήρωση και ενημέρωση ογκώδους υλικού, συνιστούν ένα αντιπροσωπευτικό πανόραμα της πλούσιας συζήτησης που διεξάγεται στα πλαίσια της οικονομικής γεωγραφίας την τελευταία εικοσαετία. Μια εικοσαετία ιδιαίτερα γόνιμη και ενδιαφέρουσα, που χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές τόσο στο χάρτη της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας όσο και στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και τις ερευνητικές προτεραιότητες του κλάδου. Η βασική θεματολογία της πρώτης έκδοσης (1986) επικεντρώνει στην πώση του φορντιστικού υποδείγματος βιομηχανικής οργάνωσης, την ανάδυση της Ιαπωνίας σε παγκόσμια βιομηχανική δύναμη και τη γεωγραφία της μεταποιητικής παραγωγής στα πλαίσια του νέου διεθνούς καταμερισμού της εργασίας. Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος σε νέα πεδία έρευνας

είναι φανερή στις δύο τελευταίες εκδόσεις (1998 και 2003).

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί πλέον την κεντρική έννοια γύρω από την οποία περιστρέφεται όλη η συζήτηση. Εισαγωγικά, ο Dicken επιχειρεί να ορίσει με σαφήνεια την έννοια της παγκοσμιοποίησης. Παρουσιάζει συστηματικά τα βασικά σημεία της συζήτησης και διατυπώνει μια κριτική θέση τόσο ως προς τους υποστηρικτές της άποψης της υπερπαγκοσμιοποίησης (Ohmae, Friedman κ.ά.) όσο και προς τους σκεπτικιστές της παγκοσμιοποίησης (κυρίως Hirst και Thompson). Θεωρεί ότι οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης είναι εξαιρετικά πολύπλοκες και άνιστες, μετασηματίζουν δραστικά τη *γεω-οικονομία* και της προσδίδουν νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά, με κυριότερα την ενίσχυση της αλληλεξάρτησης, την αστάθεια και τις γρήγορες μεταβολές (σ. 13-14). Εντοπίζει τις σημαντικότερες μεταβολές των τελευταίων δεκαετιών στην εντυπωσιακή αύξηση του όγκου του διεθνούς εμπορίου και κυρίως των ξένων άμεσων επενδύσεων, την περαιτέρω ενίσχυση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των πόλων της τριαδικής οικονομίας (ΗΠΑ, Ε.Ε., Ιαπωνία-ΝΑ Ασία), τη βελτίωση της σχετικής θέσης ενός μικρού αριθμού νέων βιομηχανικών κρατών και τον πλήρη αποκλεισμό της πλειοψηφίας των αναπτυσσόμενων χωρών από την παγκόσμια οικονομία. Η ανάλυση δεν περιορίζεται στο παγκόσμιο επίπεδο αλλά επεκτείνεται και στη μεσο- και μικρο-κλίμακα για να δείξει ότι η παγκόσμια οικονομία απαρτίζεται από ψηφίδες ανάπτυξης και υπανάπτυξης που ευρίσκονται σε συνεχή μεταλλαγή.

Οι πολλαπλές τεχνολογικές εφαρμογές, οι πολιτικές ρύθμισης της οικονομικής δραστηριότητας σε παγκόσμιο επίπεδο και οι διεθνικές επιχειρήσεις (Δ.Ε.) επιλέγονται ως οι τρεις κινητήριοι μοχλοί της παγκοσμιοποίησης. Έχει ενδιαφέρον ότι η επιλογή αυτή δεν είναι προϊόν των τελευταίων ετών, αλλά ήδη από την